

Verzameld werk

Karel van het Reve zalig verklaard

non-fictie Deel 5 van het verzameld werk van Karel van het Reve is uit. Over socialisme, computers, Freud, Dostojevski, de evolutietheorie, literatuurwetenschap en meer.

door Hans Renders illustratie Siegfried Woldhek

Je hoort wel eens zeggen dat Karel van het Reve eigenlijk helemaal niet zo goed kon schrijven. Als je met zo'n zin een artikel over Karel van het Reve zou beginnen, weet je zeker dat zijn liefhebbers glimlachend de ironie ervan zullen herkennen. Het raadsel Van het Reve is dat hij vaak het woord 'eigenlijk' gebruikt terwijl ook hij wist dat dit niks betekent. Dezelfde vaagheid geldt voor het door hem veel gebezigde 'je hoort wel eens zeggen' of 'vaak wordt beweerd'. Het zijn retorische stoplappen om de lezer te pesten. Altijd als dergelijke formuleringen door Van het Reve gebruikt worden, is de boutade niet ver weg.

Bijna tweehonderd bladzijden (van de ruim duizend) van het zojuist verschenen vijfde deel van *Verzameld werk* zijn gevuld met het ongebundelde werk uit 1981 tot en met 1984. Je zou kunnen zeggen dat die stukken door Van het Reve niet de moeite waard werden gevonden en daarom nooit zijn herdrukt, maar die redenering houdt geen stand. Een kenmerk van het werk van Van het Reve is nu

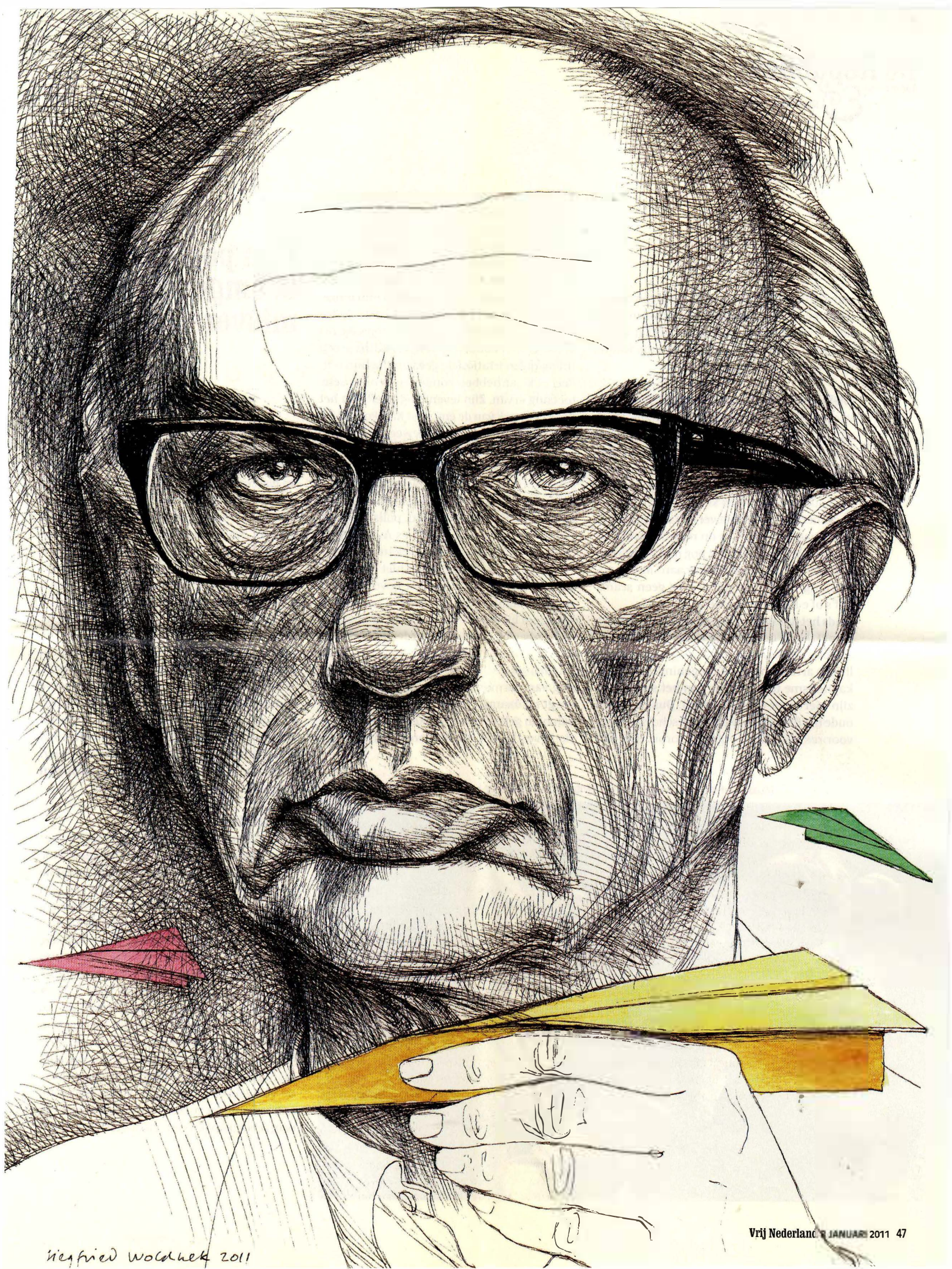
juist dat hij schitterde in zijn gelegenheidsstukjes. Maar het waren er gewoon te veel om allemaal te bundelen. Daarom is het een verstandige keuze van de redactie van dit *Verzameld werk* om steeds de boeken uit een bepaalde periode bij elkaar te zetten en die aan te vullen met artikelen die hij in dezelfde tijd schreef. In dit deel – er volgen er nog twee – staan de bundels *Freud*, *Stalin en Dostojevski* en *Afscheid van Leiden*, alsmede *Geschiedenis van de Russische literatuur*.

Slordige denkwijze

Karel van het Reve heeft er zijn levenswerk van gemaakt om Nederlandse intellectuelen te bestrijden die meenden dat de linkse PvdA uit de jaren zestig, zeventig en tachtig de problemen in de wereld zou oplossen. En eigenlijk is het mikpunt van deze naïeve wereldverbetervers 'de bekende socialist Joop den Uyl', die vond dat kunst ingezet moest worden voor politieke doelen. Maar ook de progressieve weekbladpers kon er wat van: 'Tot op zekere hoogte zou je kunnen volhouden dat de taboes die bij de eenvoudige *Telegraaf*-lezer aan het verdwijnen zijn bij de eenvoudige *Vrij Nederland*-lezer weer aangroeien. Men stelle zich een rubriek voor in *Elseviers Weekblad* waarin aan kinderen wordt uitgelegd waarom abortus iets verkeers is en waarom er veel mensen zijn die ernstige bezwaren hebben te-

gen Den Uyl. Iedereen zou in een schaterlach uitbarsten en die rubriek zou het geen twee weken uithouden. Maar zo'n rubriek bestaat wel in *Vrij Nederland*. Daarin wordt uitgelegd waarom Van Agt niet deugt, en waarom abortus iets moois is.' De oudere lezers van dit weekblad herkennen hierin onmiddellijk de populaire en jarenlang lopende rubriek 'De blauwgeruite kiel'.

Een van de sterke kanten van Karel van het Reve is dat hij niet zozeer eigen standpunten naar voren bracht, maar veeleer de slordige denkwijze van zijn tegenstanders aan de kaak stelde. Onder het pseudoniem Henk Broekhuis publiceerde hij in 1982 in *NRC Handelsblad* over een bijeenkomst van recensenten. Maarten 't Hart had daar gezegd dat het zin heeft je als criticus af te vragen: wat heeft de auteur willen maken en in hoeverre is hij daarin geslaagd? Redelijke vragen, zou je denken, maar een zekere J.J. Oversteegen had daarop smalend gereageerd met de opmerking dat een dergelijke vraag vijftig jaar geleden opgeld deed in de literatuurwetenschap. Broekhuis had van deze reactie opgekeken, want de leeftijd van een theorie heeft immers niets met de kwaliteit ervan te maken. 'De wet

Hegfried Woldhek 2011

van Archimedes bijvoorbeeld geeft een opvatting weer die tweeduizend jaar geleden in de natuurwetenschap opgeld deed. Maar dat is nog geen reden om smalend over die wet te spreken.'

Behoeftte aan vooroordelen

Wie denkt dat Van het Reve een romanticus was die dacht dat vroeger alles beter was, heeft het mis. In een niet eerder gepubliceerde tekst heeft hij het over computers waarvan hij heeft gehoord dat ze veel tekst kunnen onthouden. En meteen komt er een visionaire opmerking: 'Ik heb liever een computer die foto's van alle pagina's op mijn scherm kan brengen, maar dat schijnt nog niet te kunnen. Toch geef ik daar de voorkeur aan.' Mooie opmerking in een tijd dat er nog geen scans, pdf's of e-books bestonden.

Sinds het Russische communisme in elkaar is gezakt, heeft de dooi ook in het Nederlandse intellectuele klimaat zijn werk gedaan. De politieke artikelen over de zegeningen van het kapitalisme ten opzichte van het stalinisme zijn niet meer controversieel. Dus de goede oude tijd dat Van het Reve uitgescholden werd voor renegaat, is voorgoed voorbij. Ook zijn

vele columns en essays over 'de Weense kwakzalver' hebben in de loop der jaren iets van hun glans verloren sinds Freud eerder als een literair dan als een wetenschappelijk fenomeen wordt gewaardeerd.

'De mens heeft behoefte aan vooroordelen, dat wil zeggen aan oordelen die zo min mogelijk aan de ervaring worden getoetst.' Zo begint Van het Reve's essay over Dostojevski. Als we niet beter zouden weten, verwacht je een tirade tegen irrationele geesten die hun oordeel al klaar hebben zonder een empirische toetsing ervan. Zijn leven lang heeft Van het Reve het werk van de empirist Karl Popper gepropageerd, waarin wordt beweerd dat je elke stelling altijd moet verifiëren. Maar nee, zo gauw het over Dostojevski gaat, heeft Karel een theorie bij de hand die alle andere overbodig maakt. 'Je kunt neutraal staan tegenover wetenschappelijke theorieën, politieke twisten, de vraag of in een proces A of B gelijk heeft. Maar in zaken van kunst kan dat niet. Je vindt het mooi of je vindt het niet mooi.' Dat klinkt redelijk, maar Van het Reve houdt er een eigenaardige wijze op na om erachter te komen of hij een boek mooi vindt of niet. Met een onbevlekt geweten oordeelt hij dat de Britse schrijver John Galsworthy een 'heel middelmatig schrijver' is. En met een mengeling van parmantigheid en geborneerdheid voegt hij daaraan toe: ik heb nooit een letter van hem gelezen. Van het Reve ziet zijn theorie bevestigd omdat hij soms dan toch een

Zijn populariteit is omgeven door misverstanden

boek leest van een schrijver die hij al slecht vond, en wat blijkt: zo'n boek valt inderdaad altijd tegen. Zo ook het werk van Dostojevski. En waarom? Aan de persoon Dostojevski lag het niet, want Karel begon hem steeds sympathieker te vinden, vooral zijn braafheid strekt hem tot eer. Op een dag werd de schrijver op straat door een schooier in elkaar geslagen (het voorval speelt in de negentiende eeuw 'toen dat soort dingen nog bestraft werden'). Er kwam een rechtszaak van en de dader werd tot het betalen van tien roebel veroordeeld. Dostojevski aarzelde niet en gaf de sloeber het geld zodat hij zijn straf meteen kon voldoen. Maar zijn romans zijn doorgaans onleesbaar. 'Nooit is het mij gelukt door *De idioot* heen te komen.' Van het Reve herhaalt zichzelf vaak. Hij houdt zijn betoog over Dostojevski alleen al in dit deel zowel in *Freud, Stalin en Dostojevski* als in *Geschiedenis van de Russische literatuur*. Maar wie zou hij anders moeten herhalen dan zichzelf?

Karel de Kale

Het is geestig dat de populariteit van Van het Reve omgeven is door misverstanden. Hoe vaak wordt hij wel niet aangehaald omdat de evolutietheorie door hem onderuit zou zijn gehaald? Karel zou met een paar spitsvondige opmerkingen hebben aangetoond dat de evolutietheorie van Darwin grote flauwekul was. De geleerden zaten er een beetje mee in hun maag. Van het Reve's essay over de evolutietheorie, 'Een dag uit het leven van de reuzenkoekoek', gaat over Charles Darwin die op slag beroemd werd toen hij zijn theorie ontvoude waarin werd uitgelegd dat de diersoorten zijn ontstaan als gevolg van 'toevallige mutaties' en natuurlijke selectieprocessen. De vleugels van vogels zijn stukje bij beetje ontstaan omdat ze daar hun voordeel mee deden, reeën hebben een wit achterwerk opdat

Muiderslot, mei 1982: Gerard Reve feliciteert 'mijn geleerde broer' Karel met de P.C. Hooftprijs

BERT VRIJNEN/STIFTH

hun jongen hen beter kunnen volgen. Van het Reve betwijfelt of dit wel klopt. Hoe hebben beesten zonder vleugels dan kunnen overleven en waarom hebben zo veel dieren juist een schutkleur en niet een opvallend wit achterwerk? Zullen de jongen van dieren met een egale schutkleur alsnog uitsterven? Van het Reve komt tot de conclusie dat de evolutieer 'eigenlijk' onzin is. 'Het probleem met de theorie van Darwin is dat je die, eenmaal kenkend, overall tegenkomt en dat hij onweerlegbaar is.' Behalve als je die theorie ooit doorgrond hebt. Op gezag van de bekende bioloog Maarten 't Hart kan gezegd worden dat Van het Reve niets van de evolutietheorie begrepen heeft. Hij weigerde om er een serieus boek over te lezen uit angst dat zijn cabaretnummer over konijnen die ooit alle coupletten van het Wilhelmus kunnen zingen door wetenschappelijk inzicht in duigen zou vallen.

Van het Reve was doorkneed in de marxistische redeneerwijzen over de vooruitgang van de geschiedenis en de onafwendbare overwinning van de arbeidersklasse. Hij kon daar met dodelijke ironie over schrijven. Het gekke is nu dat die humor niet wordt onderkend zo gauw het over zijn apodictische uitspraken over Elsschot en Nescio ging. Dat waren grote schrijvers omdat het grote schrijvers waren. Net zoals hij op de door hem zo gehekelde redeneertrant van literatuurwetenschappers 'aantoonde' dat Saul Bellow een matig schrijver is.

Curieus is Van het Reves uitgangspunt bij zijn beroemde Huizingalezing waarin wordt beweerd dat literatuurwetenschap niet bestaat en bovendien 'onzin' is. Een stelling die doet denken aan het antwoord van het hoofd van de Russische geheime dienst Lavrenti Pavlovitsj Beria, nadat hem door het Rode Kruis gevraagd was hoe het met de krijgsgevangenen in de Sovjet-Unie stond: wij hebben geen krijgsgevangenen en bovendien worden ze goed verzorgd. Maar goed, Karel stelde zich de vraag hoe je een meesterwerk kunt herkennen en wat het verschil is met een pulpverhaal. De reacties vanuit de literatuurwetenschap waren een beetje zielig. Een van die wetenschappers noemde Van het Reve 'Karel de Kale'. Dat was niet sterk, maar helemaal bont maakte Ger Verrips het toen hij in zijn biografie van Karel jaren later schreef dat hij de mening van enkele slavisten (waarom slavisten?) had gepeild over de Huizingalezing. En daar was de gangbare mening toch wel dat Karel de plank flink had misgeslagen, want het probleem of iets een meesterwerkwerk is of pulp was nu juist een discussie die door de literatuurwetenschap als thema op de agen-

da was gezet. Dit oordeel zou ergens in de jaren tachtig op een congres van Slavische literatuurwetenschappers te Poznan wetenschappelijk zijn vastgesteld en onderbouwd.

Pilaarheilige

In de afdeling 'ongebundeld' staat een nog niet eerder gepubliceerd essay onder de titel 'George Orwell heeft toch niet alles voorzien'. Daarin vertelt Van het Reve verhalen over de praktijk van politieke rehabilitatie (het fenomeen van publiekelijk eerherstel van eerder doodgezwegen leden van de communistische partij) die zich zelfs nog na het Stalintijdperk afspeelden, die zo bizar waren dat zelfs Orwell in zijn beroemde boek *1984* ze niet had voorzien. Iemand als Vjatsjeslav Michajlovitsj Molotov die van belangrijke partijbonds in 1957 tot *unperson* werd verklaard – Van het Reve zag deze niet bestaande persoon eens in een Moskouse bioscoop zitten – en begin jaren tachtig gerehabiliteerd werd. Hij kreeg weer een partijboekje aangeboden, en de brave man ging het nog ophalen ook.

Zou Karel van het Reve ooit nog eens gerehabiliteerd worden door de literatuurwetenschap? Hij kan nog zo cynisch en demagogisch te keer zijn gegaan, er zijn altijd omstandigheden waar de werkelijkheid de fantasie overtreft. Zo moeten we er rekening mee houden dat de Freudvereniging afdeling Nederland of de Organisatie voor Zuivere Literatuurwetenschap ooit nog eens een pilaarheilige aanwijst met de naam Karel van het Reve. Te hopen is dat niet. Dit oeuvre is al genoeg geprezen. Het wordt tijd om het te gaan lezen! ■

Karel van het Reve, 'Verzameld werk 5. Freud, Stalin en Dostojevski; Afscheid van Leiden; Geschiedenis van de Russische literatuur; Ongebundeld werk 1981-1984', bezorgd door Lieneke Frichs (hoofdredacteur), Elma Drayer en Nop Maas, G.A. van Oorschot, 1163 p., € 45,-